

Erksan'a vefa zamanı

Yeşilçam sinemasının bünyesine fazla gelen yönetmenlerden biriydi Metin Erksan. Film dilinin klasik kalıplarını zorlamaya dönük girişimlerinin de tıpkı topluma ve insana dair değerleri gibi anlaşılmadığını düşündü hep.

'Bütün sanatlar insanı anlatır. İnsansız sanat olmayacağı gibi sanatı da ancak insan yaşar. Yani sanat insan içindir.' diyor bir röportajında Metin Erksan. 8 Ağustos Cumartesi günü hayatını kaybeden usta yönetmen, Yeşilçam'ın klasik kalıplarını zorlamasının yanı sıra 90 sonrası harekete geçen Yeni Türkiye Sineması üzerinde de en etkili isimlerden biriydi. Acı Hayat (1962), Yılanların Öcü (1962), Sevmek Zamanı (1965) gibi sinemamızın köşe taşlarını oluşturan filmlerin yönetmeni Erksan, Susuz Yaz ile 1964 yılında Uluslararası Berlin Film Festivali'nde büyük ödülü kazanarak sinemamızın yurtdışında tanınmasına önemli katkılarda bulunmuştu.

83 yaşında hayata veda eden ve yaklaşık 30 senedir setlerden uzak duran Erksan'ın ustalık döneminde film üretmemesi şüphesiz sinemamız açısından büyük bir kayıp. Yönetmenin ardından en çok kurulan cümlelerden biri, sinema camiasına küskün gittiği idi. İlk çektiği film den itibaren sansür mekanizması ile sorunlar yaşayan, Yeşilçam sinemasının dilini zorlayan tavıyla yeterince anlaşılmadığını düşünen yönetmen, bazı röportajlarda bunu açıkça dile getirmekten çekinmedi. Suçlular Aramızda (1964) filminin üzerinden 21 yıl geçtikten sonra verdiği bir röportajdaki ifadelerine göz atalım: "Film bitti, gösterime girdi, hiç ses seda yok, olumlu olarak diyorum. Aksine yazarların 'Nedir bu ya?' gibisinden bir tavırları var; hem de ilerici, devrimci geçinen sinema yazarları bunlar. Hiçbir şekilde anlamadılar ne söylediğimi."

1929'da Çanakkale'de doğan ve İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi bölümünden mezun olan Erksan'ın sinema ile ilk organik ilişkisi eleştirmenlik, sinema yazarlığıdır. Daha önce hiçbir yönetmenle birlikte çalışmayan, usta-çırak ilişkisine girmeyen Erksan ilk filmini 23 yaşında çeker. Karanlık Dünya/Âşık Veysel'in Hayatı (1952) filmini ortaya koyuşu ile sansür ile mücadelesi de başlayacaktır. Dokuz Dağın Efesi (1959), Hicran Yarası (1958), Şoför Nebahat gibi alışık olduğumuz melodram kalıplarına uygun filmleri çekerken dahi hep bir sosyal gerçekçi pencere aralamaya çalışır. Ona göre, Yeşilçam sineması tabiri, 1950-60'lı yıllarda çekilen, eğlenme ve hoşça vakit geçirmeyi hedefleyen filmlerin üretildiği bir döneme işaret eder. Erksan'ın filmografisinde de 1960'lı yıllarda bir kırılma yaşanacak ve eserleri önce 'toplumsal gerçekçi sinema' ve ardından Kemal Tahir'in görüşlerinden etkilenen Halit Refiğ, Lütfi Akad, Atif

Yılmaz gibi isimlerle birlikte 'ulusal sinema' akımı içerisinde anılacaktır.

Gecelerin Ötesi (1960) ilk kez toplumsal eleştiriyi en etkin şekilde ortaya koyan filmler arasında gösterilir. Edebiyat uyarlamaları ve bir dizi kent filminin ardından kırsala yeniden döndüğü, 1962'de çektiği, Fakir Baykurt'un eserinden uyarlama Yılanların Öcü ise en tartışmalı filmlerinden biridir. Sansür mekanizması ile ciddi bir çatışmaya girer: "Yılanların Öcü'nde, cesaret meselesini ele almıştım. Müşküllerimizin çözülmesini istiyorsak, baskının her türlüüne aldirmayıp, umutsuzluğu bir yana bırakıp, yasaların tanıdığı hakları sonuna kadar kullanmamız gerektiğini belirtmek amacını gütmüştüm." der Rekin Teksoy ile yaptığı bir söyleşide. Verdiği demeç ilerleyen yıllarda sinemadan uzaklaşmasına sebep olan ruh hâllerine karşı gösterdiği direncin de bir ifadesidir belki de.

Acı Hayat'ta (1962) alışılmış aşk filmlerinin dışında bir eser ortaya koymayı dener. Toplumda sınıf değiştirmenin kişinin davranışları üzerindeki etkilerini ele alır. Birbirini seven çiftin evlenmeden önce İstanbul'u karış karış gezerek oturacakları evi arayışlarını izleriz. Yoksul çiftin arasına tabii ki zengin bir delikanlı girecektir. Genç kız paradan yana tercihini koyarak sınıf atlayacak ama beraberinde mutsuz bir hayatın içine sürüklenecektir. Melodram kalıpları burada da bir nevi sosyal mesajların taşıyıcısı olarak işlev görür. Susuz Yaz'da ise insanın içindeki yalnızlık duygusu ve kötülükle imtihanını olabildiğince müdahalelerden uzak, kırsal bir coğrafyada tasvir eder. Yönetmenin ismini uluslararası sahaya taşıyan filmi Susuz Yaz'ın başına gelenler, Erksan'ı sinema ortamının ne derece bunalttığına dair naçiz örneklerden biridir. Sansür sebebiyle ülkemizde gösterim imkânı bulamayan filmin yapımcısı, aynı zamanda başrol oyuncularından biri olan Ulvi Doğan, filmi otomobil bagajında gizlice Avrupa'ya kaçırır. Afişteki Metin Erksan ismini uyduruk bir isimle değiştirerek Berlin Film Festivali'nde yarışmaya katılır. Film festivalde büyük ödülü kazanıp Avrupa'da büyük sükse yapınca devlet bu kez filme itibarını iade etme kararı verir ama buna rağmen film geri gelmez. Avrupa'da Hülya Koçyiğit'e benzeyen bir figüranla çevrilen birkaç pornografik parça eklenerek film "I Had My Brother's Wife" (Kardeşimin Karısına Sahip Oldum) adıyla yeniden piyasaya sürülür ve daha çok açık saçık filmlerin izlendiği sinemalarda gösterilir.

Sinemamızın başyapıtlarından biri kabul edilen Sevmek Zamanı (1965) ise gösterime girdiği yıllarda anlaşılamayacak, yıllar sonra kıymeti bilinecek eserlerden biridir. Tasavvuftaki vahdet-i vücud düşüncesinden beslenen filmde Büyükkada'da yaşayan boyacı Halil'in bir yalının duvarında karşılaştığı resme duyduğu aşk anlatılır. Resimdeki kız karşısına çıktığında da Halil gerçeği değil surete olan aşkını tercih edecektir. Film sadece ele aldığı konu ile değil, sinematografisiyle de dönemini aşan bir örnektir. "Sanat insan içindir." vurgusuyla yola çıkan yönetmeni daha iyi anlayabilmemiz için filmle ilgili yorumlarına kulak vermekte fayda var: "Sevmek Zamanı'na insanı anlatan film diyeceğiz. Sevmek Zamanı, büyük toplumsal sorunları çözmeye, bir eyleme önder olma, Türk sinemasına bir şeyler getirme, uluslararası film yarışmaları için yapılma gibi tutarsız, boş savlardan uzaktır. Sevmek Zamanı yalnızca insanın

dramını anlatır.” Gerçek bir olaydan esinlenerek Nisa Sûresi'nin 19. ayetini merkeze aldığı Kuyu (1968) filminde de benzer bir yaklaşım vardır. Bir erkeğin kör tutkusu ve toplumsal ilişkiler altında ezilen bir Anadolu kadının hikâyesine odaklanır.

Televizyon için çektiği diziler, Emel Sayın, Türkan Şoray, Ediz Hun gibi isimlerin her daim başrollerde yer aldığı popüler filmler (Ateşli Çingene, 1969; Feride, 1971; Makber, 1971) ya da Şeytan (1974), Kadın Hamlet (1976) gibi deneysel çalışmalar da yapan yönetmenin toplumsal gerçekçi, deneysel ya da melodram tanımlarına oturan filmlerinde bile her zaman en önemli motivasyonu insan dramıdır. Evrensel referanslardan ilham alan, bu toprakların kodlarına gözünü kapamayan Erksan'ın eserleri her daim sinema tarihimizde ilk sıralarda anılacaktır.

2012-08-13

Muhabir: TUBA DENİZ